
De Nederlandse vluchtelingen waren echter geen vreemdelingen en dat dit een belangrijk verschil was met de Belgische vluchtelingen bleek uit het feit dat koningin Wilhelmina in de eerste maanden van 1916 tweemaal rampgebieden bezocht, inclusief de doopsgezinde kerk te Purmerend die vluchtelingen herbergde, maar gedurende de oorlog geen Belgisch vluchtoord heeft aangedaan. De Belgische vluchtelingen bleven vreemdelingen. Dit bleek ook uit de schriftelijke kerkvisitatie die de hervormde synode elk jaar uitvoerde. In de rapporten van hervormde gemeenten werd niet vaak melding gemaakt van de Belgische vluchtelingen, maar als het gebeurde, stond dat soms in een negatieve context. Onder de rubrieken ‘berichten omtrent de openbare zedelijkheid’ meldde Middelburg over 1915 dat deze ‘in verband met de mobilisatie en de aanwezigheid van Belgische vluchtelingen, meer dan anders te wensen overlaat. Ook Vlissingen bevond dat zij veel lijdt onder de tegenwoordige omstandigheden’.⁴⁸ Te Harderwijk was in 1915 de toestand van de openbare zedelijkheid ‘veel slechter dan vroeger, en dit onder den invloed der interneering en mobilisatie’.⁴⁹ In Friesland en Overijssel werd geklaagd over de vluchtelingen die in 1918 ‘geen gunstigen invloed [hadden] gehad op de moraliteit’.⁵⁰

Slot

In het licht van deze kritische beoordelingen uit kerkelijke kring van de Belgische vluchtelingen mag wat de doopsgezinde kerk van Middelburg en andere kerken voor hen deden in met name de eerste oorlogsmaanden inderdaad bijzonder heten. Duidelijk is dat de nood de eerste maanden drong tot actieve hulpverlening. De Nederlandse streek ten noorden van Antwerpen werd aan het begin van de Eerste Wereldoorlog overspoeld door vluchtelingen. Een stadje als Aardenburg werd eenvoudigweg geconfronteerd met het vraagstuk van de vluchtelingenhulp. Alle inwoners moesten wel bij de leniging van de eerste nood betrokken worden en verschaffen bed, bad en brood. Er was geen ontkomen aan. Zo ging het ook elders in Zeeland, Noord-Brabant en Zuid-Limburg.

Er was sympathie en financiële steun voor de getroffen Belgen en bij een tekort aan slaap- of verblijfsruimte kwam de ruimte die kerkgebouwen – naast scholen en zalen – nu eenmaal bezaten al spoedig in het vizier. Diverse kerken stelden hun kerkgebouwen ter beschikking, en de gemeenten kerkten soms maanden elders. Dit betrof vooral protestantse kerken die geen religieuze bezwaren hadden om hun kerken als logement te laten gebruiken. Naast slaappleatsen boden de kerken ook geregeld voedsel.

Na verloop van tijd nam de overheid taken over en nam door de distributie van de vluchtelingen over het land en door hun terugkeer de druk op de dorpen en steden in het zuiden af. Nadien bleef

⁴⁷ *Handelingen synode Nederlandsche Hervormde Kerk Jare 1916*, 160.

⁴⁸ *Idem*, 297.

⁴⁹ *Idem*, 298.

⁵⁰ *Handelingen synode Nederlandsche Hervormde Kerk Jare 1919*, 149.